

Lotta Loimusto ja Roosa Rantala

PERUSTUNTEET AAPISISSA VUOSIEN 1980–2021 VÄLILLÄ

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Lotta Loimusto ja Roosa Rantala: Perustunteet aapisissa vuosien 1980–2021 välillä
Kandidaatintutkielma, 35 sivua
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2024

Tämän kandidaatintutkielman aiheena on perustunteet ja niiden muutos aapisissa vuosien 1980–2021 välillä. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä perustunteita aapisten tarinoissa nimetään suoraan ja kuvataan epäsuorasti. Lisäksi tutkitaan, miten tunteiden esilletuonti on mahdollisesti muuttunut. Teoreettinen viitekehys koostuu tunteiden, tunnetaitojen, tunnekasvatuksen, alkuopetuksen, aapisen sekä perusopetuksen opetussuunnitelman määrittelystä.

Tutkimusaineisto koostui viidestä eri perusopetuksen opetussuunnitelman pohjalta tehdystä aapisesta vuosien 1980–2021 väliltä. Aineisto valittiin Tampereen alueen kirjastoista. Valinnan kriteerinä oli, että jokainen aapinen kuuluu eri perusopetuksen opetussuunnitelmaan. Analyysivaiheessa aapisissa ilmenneet tunteet luokiteltiin perustunteiden alle suoraan nimettyihin ja epäsuorasti kuvailtuihin. Perustunteita ovat: ilo/mielihyvä, viha, pelko, suru, inho sekä hämmästyminen.

Tutkimustulosten mukaan inhoa lukuun ottamatta kaikkia perustunteita ilmaistiin jokaisessa aapisessa. Eniten kaikissa aapisissa esiintyi ilon/mielihyvän sekä pelon tunteita. Lisäksi jokaisessa aapisessa tunteita nimettiin enemmän suoraan kuin epäsuorasti kuvailtuna, mutta niiden välinen suhde vaihteli aapiskohtaisesti. Tulokset osoittivat, että tunteiden käsittely aapisissa on kasvanut määrällisesti vanhimmasta uusimpaan tultaessa. Myös tunteiden ilmaisun monipuolisuudessa havaittiin positiivista muutosta. Muutos aapisten välillä ei kuitenkaan ollut suoraviivaista.

Tutkimus osoittaa, että aapisten tunnesisällöissä korostetaan tiettyjä tunteita huomattavasti enemmän kuin toisia, joka luo merkityksiä eri tunteiden arvolle sekä viestii yhteiskunnan tunnekasvatuksesta. Näihin tuloksiin on tärkeää kiinnittää huomiota, sillä lapsen tunnetaitojen kehityksessä on keskeistä, että hän saa monipuolisia esimerkkejä eri tunteista. Myös opettajan tulee koulun arjessa kiinnittää jatkuvasti huomiota tunnekasvatukseen toimimalla esimerkkinä ja tukemalla oppilaiden tunnetaitojen kehitystä erilaisissa tilanteissa.

Avainsanat: Tunteet, tunnetaidot, tunnekasvatus, alkuopetus, aapinen, perusopetuksen opetussuunnitelma

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1. Tunteet ja niiden jako perustunteisiin	6
2.1.1. <i>Tunnetaidot ja niiden merkitys</i>	7
2.1.2. <i>Tunnekasvatuksen toteutus ja tavoitteet</i>	8
2.2. Alkuopetus osana peruskoulua.....	9
2.2.1 <i>Aapinen monipuolisena oppikirjana</i>	10
2.3. Perusopetuksen opetussuunnitelma ja sen kehitys.....	11
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys.....	13
3.2. Metodologiset lähtökohdat	13
3.3. Tutkimuksen aineisto	14
3.4. Aineiston analyysi	15
4 TULOKSET	17
4.1 Kultainen aapinen	17
4.2 Aapiskukko	19
4.3 Hauska matka	21
4.4 Pikkumetsän aapinen.....	22
4.5 Ystävien aapinen.....	25
4.6 Muutos tunteiden ilmenemisessä.....	27
5 POHDINTA.....	29
5.1. Johtopäätökset ja pohdinta	29
5.2. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	31
5.3. Jatkotutkimusmahdollisuudet	32
LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Viimeisin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014) on ensimmäinen perusopetuksen opetussuunnitelma, jossa tunnekasvatus nimetään suoraan opetuksen tavoitteissa. Sen mukaan opetuksen tulee sisältää tunne- sekä vuorovaikutustaitojen harjoittelua, jotka sisältyvät sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteisiin. Näitä tavoitteita ovat oppilaan osallisuuden sekä ryhmässä toimimisen taitojen kehittyminen. "Oppilaat harjoittelevat omien tunteiden tunnistamista ja ilmaisemista ja esimerkiksi leikkien ja draaman avulla kehittävät tunnetaitojaan" (Opetushallitus, 2014, 100). Jokaisen koulun ja opettajan toteuttaman opetuksen tulee perustua voimassa olevaan opetussuunnitelman perusteisiin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että on opettajan velvollisuus edistää koulun arjessa oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä.

Lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukeminen, joihin tunnetaidot kuuluvat, on äärimmäisen tärkeää ja sillä voidaankin ehkäistä esimerkiksi syrjäytymistä (Launonen & Pulkkinen, 2004). Tunnetaitoinen oppilas ymmärtää omia ja muiden tunteita, jolloin myös kouluviihtyvyys ja opiskelumotivaatio lisääntyvät. Tällöin kokonaisvaltainen hyvinvointi koulussa paranee. Huotilainen ja Saarikivi (2018) nostavat esiin myös tunnetaitojen merkityksen työelämän kannalta. Heidän mukaansa tunteiden ja niiden vaikutusten ymmärrys tukee hyvinvointia ja samalla toimivien työyhteisöjen syntymistä. Voimmekin todeta, että tunnekasvatuksen hyödyt ylettyvät koulumaailmasta myös huomattavasti pidemmälle tulevaisuuteen.

Aiheen käsittely on merkityksellistä myös sen ajankohtaisuuden vuoksi. Tunnekasvatuksen teemoja on käsitelty runsaasti viime vuosina mediassa, ja keskustelua aiheesta on ollut sekä koulumaailmassa että sen ulkopuolella. Myös lapsille suunnatussa kirjallisuudessa tunnetaitojen teemat ovat yleistyneet ja aiheesta on nykyään saatavilla runsaasti materiaalia. Hyvänä esimerkkinä on

Pöyhösen ja Livingstonin Fanni-kirjasarja (2019—2024), jossa tunteita käsitellään monipuolisesti lapselle sopivalla tavalla. Lisäksi tunnekasvatuksesta on tehty paljon erilaista tieteellistä tutkimusta juuri alakoulun kontekstissa. Esimerkiksi Muhonen, P. & Parviainen, R. (2018) ovat tutkineet aihetta tutkimuksessaan ”Tunnekasvatus alakoulun luokkatilanteissa” ja Harju (2016) tutkimuksessaan ”Miten tunnekasvatusta toteutetaan suomalaisessa perusopetuksessa”.

Oma kiinnostuksemme aihetta kohtaan on noussut käytännön opetustyöstä opetusharjoitteluiden sekä opettajan sijaisuuksien kautta, joissa olemme päässeet seuraamaan erilaisia luokkatilanteita ja oppilaita. Lisäksi luokanopettajaopintojemme aikana tunnetaitojen ja tunnekasvatuksen teemat ovat nousseet keskusteluun useaan otteeseen eri opintojaksoilla.

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on tutkia, mitä perustunteita aapisten tarinoissa nimetään tai kuvataan epäsuorasti. Lisäksi tutkimme, miten tunteiden esilletuonti on mahdollisesti muuttunut aapisissa. Aineistoksi valitsimme viisi aapista eri vuosikymmeniltä, jotka edustavat jokainen eri perusopetuksen opetussuunnitelmaa.

Luvussa kaksi esittelemme tutkielman teoreettisen pohjan, jossa avaamme tunteiden, tunnetaitojen, tunnekasvatuksen, alkuopetuksen sekä perusopetuksen opetussuunnitelman käsitteet. Teoreettisen viitekehyksen jälkeen käsittelemme luvussa kolme tutkimuksen toteutusta, jossa esittelemme tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen, metodologiset lähtökohdat sekä aineiston ja sen analyysin. Tämän jälkeen luvussa neljä esitämme tutkimustuloksemme. Luku kuusi koostuu johtopäätöksistä sekä pohdinnasta, jossa arvioimme myös tutkimuksemme luotettavuutta ja eettisyyttä. Lisäksi esittelemme lopuksi mahdollisia jatkotutkimusideoita.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä teorialuvussa esittelemme tutkimuksen teoriataustan ja keskeiset käsitteet. Aloitamme esittelyn avaamalla tunteita käsitteenä. Seuraavaksi siirrymme määrittelemään tunnetaitoja ja tunnekasvatusta sekä niiden merkitystä lapsen kehitykselle. Tämän jälkeen kerromme alkuopetuksesta sekä kuvaamme aapista oppikirjana. Lopuksi käsittelemme perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita.

2.1. Tunteet ja niiden jako perustunteisiin

Kaikki inhimilliset tunteet ovat synnynnäinen osa jokaista ihmistä (Isokorpi, 2004) ja ne ovat kaiken aikaa läsnä elämässämme (Nummenmaa, 2010). Tunnereaktiot ovat olleet erityisesti ennen kriittinen osa ihmisten selviämistä (Goleman, 1997). Nykypäivän ihmisten selviytymistavoitteet eroavat kuitenkin osittain esi-isiemme tavoitteista. Nykyään odotetaan joustavaa ja tehokasta toimintaa suurissa ryhmissä erilaisten ihmisten kanssa. (Nummenmaa, 2010)

Goleman (1997) kuvailee tunteita ylykkeinä ihmisen tietynlaiselle toiminnalle. Hänen mukaansa jokaisella tunteella on oma ainutkertainen tehtävänsä osana tunnejärjestelmää. Nämä tunteiden tehtävät valmistelevat kehoa toimimaan ja ne ilmenevät erilaisilla fysiologisilla tavoilla. Esimerkiksi pelko ilmenee fyysisesti siten, että kasvot kalpenevat ja verta siirtyy lihaksiin. Rakkaus puolestaan laukaisee ihmisessä rentoutumisreaktion. Nummenmaa (2010) kuvaa tunnereaktioita kokonaisvaltaisiksi tiloiksi, jotka koskettavat sekä mieltä että kehoa ja saavat meidät automaattisesti toimimaan tietyissä, toimintaa vaativissa tilanteissa.

Ihmisten välillä on paljon eroja siinä, miten he kokevat ja näyttävät tunteensa (Isokorpi, 2004). Nummenmaa (2010) painottaa, että tunteet eivät kuitenkaan eroa täysin ihmisestä toiseen eikä ne ilmene vain sattumanvaraisesti.

Ne ovat kehon sekä aivojen johdonmukaisia mekanismeja, joita on myös mahdollista tutkia järjestelmällisesti tieteen keinoin.

Nummenmaan (2010) mukaan voidaan nimetä joukko tunteita, joita ihmiset kokevat eniten ja joilla on oma keskushermostollinen perustansa. Näitä tunteita kutsutaan perustunteiksi ja niihin luetaan kuuluviksi mielihyvä/ilo, pelko, viha, inho, suru ja hämmästys. Perustunteet ovat muodostuneet lajinkehityksen myötä ja niiden ajatellaan olevan kulttuurista riippumattomia. Tätä on perusteltu esimerkiksi sen kautta, että kyseisiin tunteisiin liittyvät kasvonilmeet ovat tunnistettavissa samalla tavalla maailmanlaajuisesti. Golemanin (1997) mukaan on kuitenkin mahdotonta yksinkertaistaa tunteita tiettyyn malliin, sillä yhteen tunteeseen voi sekoittua montaa tunnetta. Tutkijat ovatkin kiistelleet siitä, kuinka tunteet tulisi luokitella.

Tässä tutkimuksessa olemme kuitenkin päätyneet rajaamaan aiheen käsittelyn perustunteisiin. Perustunteet toimivat tutkimuksemme luokittelussa yläkategorioina, joiden alle sijoitamme niiden alle sopivat tunteet. Kuten Goleman (1997) muistuttaa, tunteiden pelkistäminen tiettyyn malliin on mahdotonta, ja tämän takia olemmekin käyttäneet omaa tulkintaa aapisista löytyvien tunteiden luokittelussa.

2.1.1. Tunnetaidot ja niiden merkitys

Tunnetaidot määritellään usein kykynä havaita, ilmaista ja säädellä omia tunteita. Ne edistävät hyvää mielenterveyttä ja itsetuntemusta. Lisäksi tunnetaitoinen ihminen hahmottaa ja ymmärtää myös toisten tunteita, jolloin vuorovaikutustilanteet helpottuvat. (YTHS, n.d.) Pöyhönen ja Livingston (2020) kuvaavat tunnetaitoja avaimena tunteiden tulkitsemiseen. Jotta tunnetaidot voivat kehittyä, lapsen tulee ymmärtää tunteiden merkitys. Tunteet kertovat tarpeista ja jokainen niistä on tärkeä.

Jotta tunteita voidaan säädellä, tulee ihmisen ymmärtää mitä heränneet tunteet kertovat suhteestamme kehoon. Tämän tietoisuuden avulla voidaan tietoisesti säädellä automaattisesti heräviä tunteita. (Nummenmaa, 2010) Puolimatkan (2004) mukaan lapsen tunne-elämän kehitys koostuu kolmesta perustarpeesta. Ensimmäiseksi lapsen tulisi oppia tunnistamaan ja ilmaisemaan

tunteitaan, toiseksi hänen pitäisi pystyä arvioimaan niitä ja kolmantena hänen tulisi kokea tunteensa perustelluiksi sekä mielekkäiksi.

Pöyhösen & Livingstonin (2020) mukaan lapsi oppii tunnetaitoja omien kokemustensa kautta, vaikka hänelle ei niitä tietoisesti opetettaisi. He kuitenkin toteavat, että tunteiden kanssa toimiminen läpi elämän on helpompaa, kun niitä opettelee jo lapsena. Isokorpi (2004) sen sijaan mainitsee, että tunnetaitojen oppimista voidaan pitää jopa tärkeämpänä kuin tiedollista oppimista, sillä uuden oppiminen vaatii tunnepohjaa.

Perustana tunnetaidoille on kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseen, joka määrittää myös lapsen tunnetaitojen kehitystä (Puolimatka, 2004). Lapsen tulee oppia kuuntelemaan ja käyttämään tunnetaitojaan tuen ja esimerkkien avulla (Isokorpi, 2004). Myös Pöyhönen ja Livingston (2020) nostavat esiin aikuisen merkityksen tunnetaitojen kehittymisessä. He korostavat, että aikuisen tehtävänä on hyväksyä lapsen tunteet ja tuoda tälle ilmi, että erilaisten tunteiden kokeminen on sallittua. He muistuttavat, ettei tunteet ole koskaan väärin, vaikka lapsi saattaisi muuten toimia sääntöjä vastaan.

Kun lapsi kasvaa koulu- ja teini-ikään, odotetaan häneltä entistä enemmän itsenäisyyttä monessa asiassa. Tämä pätee myös tunteiden käsittelyyn. Vaikka erityisesti lapsuudessa aikuisen tuki tunteiden käsittelyssä on tärkeää, vielä aikuisenakin tukeudumme toisiin ihmisiin vahvojen ja hankalien tunteiden käsittelyssä. (Pöyhönen & Livingston, 2020)

Yhteenvetona voimmekin todeta, että tunnetaitojen oppiminen ja kehittäminen on tärkeää koko elämän ajan. Taidot ennaltaehkäisevät mielenterveysongelmia ja helpottavat ryhmässä toimimista.

2.1.2. Tunnekasvatuksen toteutus ja tavoitteet

On melko yleisesti tunnustettu, että kasvatus vaikuttaa tunteiden tiedostamiseen ja ilmaisuun. Merkitys, joka tunteille annetaan, muokkaa tunnekokemusta joko vahvistaen tai heikentäen sen asemaa tietoisuudessa. Teoreetikot ovat kuitenkin eri mieltä voiko itse tunteisiin vaikuttaa kasvatuksella. On kuitenkin selvää, että tunteet ovat tärkeä osa ihmisten elämää ja tunnekasvatuksen avulla niitä voi oppia ilmaisemaan ja kehittämään. (Puolimatka, 2004)

Kasvatuksessa tulisi pyrkiä luomaan lapselle valmiuksia arvioida tunteita, joiden avulla lapsi voi elää rakentavien tunteiden pohjalta ja voimistaa niitä (Puolimatka, 2004). Isokorpi (2004) korostaa koulun roolia lapsen tunnekasvatuksessa. Hänen mukaansa kouluympäristössä lapsi tarvitsee aikuisen apua tunteiden säätelyyn ja jäsentelyyn. Lisäksi on tärkeää, että lapsi voi jakaa tunteita eri rooleissa toimivien aikuisten kanssa. Ihmissuhteiden kautta lapsi oppii mihin hän voi luottaa, miten muiden kanssa tullaan toimeen, mitä on luvallista tehdä ja miten omien tarpeiden kanssa voi oppia elämään.

Pöyhösen ja Livingstonin (2020) mukaan tunnetaitoja voidaan opettaa suoraan keskustelemalla ja neuvomalla. Niiden kehitykseen vaikuttaa kuitenkin paljon myös se, miten aikuinen itse toimii tilanteissa, jotka herättävät tunteita. Isokorpi (2004) painottaa leikkien ja satujen merkitystä tunteiden harjoittelussa, joiden kautta lapsi oppii erilaisten tunteiden tunnistamista ja kokemista.

Puolimatka (2004) muistuttaa, että tunnekasvatuksella on kuitenkin omat rajoituksensa. Hän nostaa esiin Peter Goldien nimeämän ”tiedollisen läpätunkemattomuuden”. Käsite kuvaa, että tunteita ei täysin voi muuttaa tiedon kautta, sillä ne vastustavat nimenomaan tällaista muokkausta. Ihminen voi esimerkiksi tietää, että hänellä ei ole mitään pelättävää, mutta silti kokea pelon tunnetta. Koemme kuitenkin, että tunnekasvatuksen tavoitteena ei ole tunteiden muuttaminen, vaan niiden hyväksyminen ja säätelemineen.

2.2. Alkuopetus osana peruskoulua

Alkuopetuksella tarkoitetaan peruskoulun 1—2 luokan opetusta (Brotherus ym., 2002). Se on relevantti käsite tutkimuksessamme, sillä aapisen käyttö sijoittuu kyseiseen ajanjaksoon. Tässä tutkimuksessa viittaamme alkuopetuksella erityisesti ensimmäiseen kouluvuoteen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) alkuopetuksen tavoitteeksi nimetään perusluku- ja kirjoitustaidon oppiminen, jossa keskeisenä opetusmateriaalina toimii ensimmäisellä vuosiluokalla aapinen.

Vuosiluokilla 1—2 on tärkeää, että oppilaille luodaan positiivista käsitystä itsestä oppijana ja kehitetään heidän valmiuksiaan tulevaa oppimista ja työskentelyä varten. Jotta tavoitteet toteutuvat, on tärkeää, että oppilas kokee

onnistumisia ja ilon kokemuksia sekä saa kannustavaa palautetta. (Opetushallitus, 2014)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 98) mainitaan, että alkuopetuksen “työtavoissa korostuvat havainnollisuus, toiminnallisuus, leikki ja pelillisuus sekä mielikuvitus ja tarinallisuus”. Tavoitteena on, että oppilas vahvistaa oman identiteettinsä muodostumista ja itsetuntemustaan. Lisäksi koulun tulee tarjota jokaiselle oppilaalle ympäristö, jossa oppilas tuntee itsensä kuulluksi ja arvostetuksi.

Yhteenvedona voimme todeta, että alkuopetuksessa erityisesti kasvatuksen rooli korostuu verrattuna muihin vuosiluokkiin. Tämän takia myös tunnekasvatusta on luontevaa toteuttaa koulun arjessa.

2.2.1 Aapinen monipuolisena oppikirjana

Kuten edellisessä kappaleessa mainitsimmekin, aapinen on käytössä peruskoulun ensimmäisellä vuosiluokalla. Palmu (1992) toteaa, että aapisen varsinaisena tehtävänä on olla apuna lapsen lukemaan oppimisessa, mutta samalla se välittää myös asenteita, tietoa ja malleja. Hänen mukaansa monelle lapselle syntyy aapiseen erityinen tunneside, sillä se merkitsee koulunkäynnin aloitusta ja on usein ensimmäinen oppikirja, jonka oppilas saa.

Ensimmäinen suomenkielinen teos on Mikael Agricolan Abckiria (1543), joka toimi pohjana myös tuleville aapisille ja muille oppikirjoille. 1500-luvulla aapiset olivat hyvin uskonnollisia, mutta vuonna 1571 aapinen ja katekismus eriytyivät kahdeksi eri kirjaksi. Kuitenkin vasta 1800-luvulla aapisten tekstit alkoivat poikkeamaan hengellisistä aiheista Jaakko Juteinin Lasten kirjan (1816) myötä. (Karasma, 2014)

Karasma (2014) mukaan aapinen on toiminut alusta asti tietynlaisena arvomaailman välittäjänä. Sen sisällöt ovat antaneet neuvoja elämään, ja lapsista on haluttu kasvattaa sen myötä kunnan kansalaisia. Myös aapisten välittämät stereotyyppit ja roolit ovat välittäneet aikansa malleja ja ajatuksia. Esimerkiksi perhekäsitykset ja elinympäristö ovat kokeneet muutoksia aapisissa ajan kuluessa. Kaikissa aapisissa voidaan kuitenkin tunnistaa arvot terveys, luonto ja hyvä elämäntapa.

Palmu (1992) kuvaa, että aapiselle on asetettu edellytys oikeasta tiedosta, mutta samalla se kuitenkin muistuttaa ulkonäöltään ja sisällöltään vielä satukirjaa. Isokorpi (2004) puolestaan painottaa satujen merkitystä tunnetaitojen opettelussa, sillä niiden kautta lapsi oppii erilaisten tunteiden tunnistamista ja kokemista. Tämän takia aapisella on merkittävä rooli alkuopetuksen tunnekasvatuksessa.

2.3. Perusopetuksen opetussuunnitelma ja sen kehitys

Perusopetuksen opetussuunnitelma on asiakirja, joka tukee ja ohjaa opetuksen järjestämistä. Se edistää tasa-arvoa suomalaisessa koulujärjestelmässä, koska se luo pohjan joka kunnassa tehtävälle opetussuunnitelmalle. Jokainen kunta ottaa suunnitelmassaan huomioon paikalliset näkökulmat ja ohjaa kunnan opetus- ja koulutyötä tarkemmin kuin peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Opetussuunnitelmaa uudistetaan noin 10 vuoden välein, jolla varmistetaan, että oppilaiden taidot pysyvät korkealla tasolla sekä Suomen että maailman mittakaavassa. Pedagogiset linjaukset pyrkivät myös ylläpitämään ja lisäämään oppilaiden motivaatiota. (Opetushallitus, n.d.)

Vuonna 1966 valtioneuvosto kokosi peruskoulun opetussuunnitelmakomitean, jonka tarkoituksena oli tehdä opetussuunnitelma (Karasma, 2014). Ensimmäinen opetussuunnitelma julkaistiin vuonna 1970. Sitä tuli noudattaa jokaisessa peruskoulussa ja se oli luonteeltaan keskusjohtoinen. Tämän jälkeen perusopetuksen opetussuunnitelmaa on uudistettu vuosina 1985, 1994, 2004 ja 2014. (Vitikka & Rissanen, 2019)

Karasman (2014) mukaan vuonna 1985 julkaistuun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin oli koottu aineiden oppimäärät sekä kerrottu koulutuspoliittisista ratkaisuksista. Lisäksi suunnitelma antoi ohjeita kuntien omille opetussuunnitelmille ja antoi ratkaisuja arviointiin. Tämän seurauksena syntyi laajat kunnalliset opetussuunnitelmat.

Myös seuraava vuonna 1994 julkaistu opetussuunnitelma jakoi päätöksentekoa kunnille ja kouluille (Karasma, 2014). Vitikka ja Rissanen (2019) toteavat, että 1990-luvulla kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota oppilaan omaan rooliin tietorakenteen jäsentäjänä.

Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistuksena oli Vitikan ja Rissanen (2019) mukaan se, että tavoitteita ja sisältöjä ei laadittu tarkasti yhdelle luokalle vaan ne nähtiin montaa vuosiluokkaa koskevinä. Tämä puolestaan auttoi kuntaa ottamaan huomioon omat paikalliset tarpeet.

Nykyinen vuonna 2014 julkaistu opetussuunnitelma painottaa oppilaan omaa aktiivisuutta ja onnistumisen kokemusten mahdollistamista. (Vitikka & Rissanen, 2019) Opetushallituksen (n.d.) mukaan suunnitelmassa kannustetaan entistä vahvemmin teknologian hyödyntämiseen ja erilaisten työtapojen kokeiluun. Lisäksi uutena lisäyksenä on monialaiset oppimiskokonaisuudet, jotka yhdistävät eri oppiaineiden tavoitteita ja sisältöjä kooten ne teemaksi, projektiksi tai jaksoksi.

Kun suomalaista opetussuunnitelmaa uudistetaan, vaikuttaa siihen aina tutkimukset ja arviointi. Erilaiset kouluviihtyvyyteen, hyvinvointiin ja arvomaailmaan liittyvät analyysit ovat isossa osassa uutta opetussuunnitelmaa tehtäessä. (Vitikka & Rissanen, 2019) Näiden muutosten pohjalta myös tunnetaitojen merkitys on kasvanut viimeisimmässä perusopetuksen opetussuunnitelmassa. On odotettavissa, että merkitys korostuu tulevaisuudessa vielä entisestään.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelemme ensin tutkimustehtävämme ja tutkimuskysymykset. Sen jälkeen avaamme tutkimuksen metodologisia lähtökohtia, johon sisältyy laadullinen tutkimus sekä sisällönanalyysi. Tämän jälkeen esittelemme tutkimuksemme aineiston ja perustelemme sen valinnan. Luvun lopussa siirrymme käsittelemään aineiston analyysiä.

3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mitä tunteita ja kuinka paljon niitä käsitellään eri perusopetuksen opetussuunnitelmien pohjalta tehtyjen aapisten tarinoissa. Lisäksi tarkoituksenamme on tutkia, miten tunteiden käsittely ja nimeäminen on mahdollisesti muuttunut vuosikymmenien aikana. Otamme tässä tutkimuksessa huomioon sekä tarinoissa nimetyt että epäsuorasti kuvailut tunteet.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä perustunteita aapisissa tuodaan esille ja kuinka paljon?
2. Miten perustunteiden käsittely aapisissa on muuttunut vuosien 1980–2021 välillä?

3.2. Metodologiset lähtökohdat

Toteutimme tutkimuksen laadullisena tutkimuksena sisällönanalyysiä käyttäen. Vilka (2021) kuvaa laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen perustuvan tulkintaan. Tiedon tuottamisessa keskitytään ilmiöiden käsityksiin tai kokemuksiin sekä niiden merkityksiin. Tiedon lähteenä laadullisessa tutkimuksessa ovat kielelliset ilmaisut sekä niiden sosiaalisesti kehittyneet merkitykset. Merkityksiin kiinnittyy vahvasti arvoja, ihanteita, käsityksiä, uskomuksia, mielipiteitä ja tunteita, jotka ovat yksilökohtaisia.

Kallisen ja Kinnusen (2024) mukaan laadullinen sisällönanalyysi ja teemoittelu ovat hyvin samankaltaisia ja ne voidaan myös nähdä vaihtoehtoisina nimityksinä toisilleen. Sisällönanalyysissä tutkija keskittyy analysoimaan sitä, mistä aiheista ja asioista aineisto kertoo. Sitä on mahdollista hyödyntää tekstiä, ääntä ja kuvaa sisältävien aineistojen tutkimiseen. Laadullisen sisällönanalyysin tukena voi käyttää myös määrällisten suhteiden kuvaamista. Käytämme tässä tutkimuksessa laadullista sisällönanalyysiä tekstien tutkimiseen. Lisäksi hyödynnämme määrällisten suhteiden kuvaamista.

3.3. Tutkimuksen aineisto

Aineistoksemme valitsimme seuraavat aapiset:

- Kultainen aapinen, 1980, 8. painos (WSOY)
- Aapiskukko 1990, 1. painos (Weilin + Göös)
- Hauska matka 2001, 1. painos (Otava)
- Pikkumetsän aapinen 2010, 1.—5. painos (WSOY)
- Ystävien aapinen 2021, 1.—4. painos (Sanomapro)

Keskityimme sisällönanalyysissämme aapisen tarinoihin. Sisällytimme analyysiin perinteisten tarinoiden lisäksi myös laulut ja lorut, jotka olivat sisällöltään hyvin samanlaisia kuin tarinat. Aapisten tarinoihin liittyy myös vahvasti kuvat, mutta päädyimme jättämään ne analyysistämme kokonaan pois, jotta aineistomme ei kasva liian suureksi. Lisäksi kuvista tunteiden tutkiminen jäisi hyvin vahvasti tulkinnanvaraiseksi.

Käytimme aineiston valintaperusteina perusopetuksen opetussuunnitelmien ajankohtia niin, että kaikki aapiset edustavat eri opetussuunnitelmaa. Tällöin pystymme myös huomaamaan mahdollisen muutoksen niiden tunnekasvatussisällöissä. Aapisten valintakriteereinä oli myös niiden saatavuus: niiden oli oltava saatavilla Tampereen alueen kirjastoissa tai Tampereen yliopiston kirjastossa. Valitsimme aapiset satunnaisesti näiden kriteerien puitteissa.

Valitsimme aapiset tutkimuksemme aineistoksi, koska ne ovat kirjoja, joita lähes jokainen ikäluokan lapsista lukee. Halusimme tutkia oppikirjoista juuri aapisia myös sen takia, että ensimmäisen luokan oppilaat ovat kriittisessä

kehitysvaiheessa siirtyessään koulumaailmaan. Soini ym. (2013) kuvaavat koulun aloittamista tärkeänä vaiheena lapsen elämässä sekä kulttuurisesta että subjektiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Koulussa lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii monipuolisesti sekä parhaassa tapauksessa hän kohtaa koulussa uusia haasteita, jotka tukevat lapsen kasvua sekä itsenäistymistä.

Aapisia on hyödynnetty paljon aineistona myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Esimerkkeinä aapisista tehdyistä opinnäytetöistä Jarvis (2017) on tutkinut erilaisuuden kohtaamista aapiskuvituksen kertomana, Niemonen (2006) aapisten kertomusten moraalisia sisältöjä ja Asikainen ja Mäkinen (2015) sukupuolijärjestysten muutosta aapisten kuvituksessa. Halusimmekin ottaa tutkimukseemme uuden näkökulman ja keskittyä aapisten tunnesisältöihin.

3.4. Aineiston analyysi

Lähestyimme tutkimusta mahdollisimman aineistolähtöisesti, sillä tarkoituksenamme on selvittää mitä tunteita ja kuinka paljon niitä aapisissa ilmenee. Lisäksi tutkimme mahdollista muutosta tunteiden ilmenemisessä eri aapisissa. Analyysiamme ohjasi kuitenkin teoriapohja, jonka takia käytimme teoriaohjaavaa sisällönanalyysin muotoa. Sarajärven & Tuomen (2018) mukaan teoriaohjaava analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan, mutta se voi toimia tutkimuksen apuna. Tällöin analyysistä voidaan huomata aikaisemman tiedon vaikutuksia, mutta sen merkitys ei ole teoriaa testaava. Tutkimukseemme analyysiä ohjasi teoriaosuudessa mainittu jako perustunteisiin.

Aloitimme analyysin käymällä huolellisesti läpi aineistomme. Tarinoista poimimme kohdat, joissa joko nimettiin suoraan tai kuvailtiin epäsuorasti jotain tunnetta. Jos tarinassa nimettiin tai käsiteltiin samaa tunnetta toistuvasti, kirjasimme sen vain yhden kerran. Käytimme tunteiden tunnistamisen tukena Opetushallituksen 104 tunnetta aakkosjärjestyksessä -listausta (Opetushallitus, 2024) ja sisällytimme tutkimukseemme vain listalla mainittuja tunteita. Kirjoitimme ylös kokonaisin virkkein jokaisen kohdan tarinoista, jossa esille nousi jokin tunne, jotta pystyimme ottamaan huomioon myös tarinan kontekstin. Tämän jälkeen jaoimme virkkeet kahteen kategoriaan: suoraan nimettyihin ja epäsuorasti kuvailtuihin tunteisiin. Tulkitsimme epäsuorasti kuvailut tunteet tarinan kontekstin avulla ja nimesimme ne.

Seuraavaksi luokittelimme tunteet yläkategorioihin. Luokittelumme pohjautui perustunteisiin, jotka toimivat teoriapohjana tutkimuksessamme. Perustunteisiin kuuluu ilo/mielihyvä, viha, pelko, suru, inho sekä hämmästys (Nummenmaa, 2010; Opetushallitus, 2024 alaluku 1.3.). Jos löytämämme tunne ei ollut sijoitettavissa mihinkään kategoriaan, jätimme sen kokonaan tutkimuksemme ulkopuolelle. Käytimme tässä vaiheessa omaa tulkintaamme. Esimerkiksi innostuneisuuden sijoitimme mielihyvän/ilon alle ja jännityksen pelon alle. Esimerkkinä analyysistä pois jääneistä tunteista on väsymys, jota ei ollut mahdollista sijoittaa sujuvasti minkään perustunteen alle. Käyttämämme taulukko alla (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

	Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Yläkategoria
nimetty	“Se hämmästeli.” (Aapiskukko, s. 114)	Hämmästys	Hämmästys
	“Ne nyökkäävät innoissaan.” (Hauska matka, s.125)	Innostuneisuus	Ilo
epäsuora	“Kuinka sinä uskallat mennä sinne?” (Pikkumetsän aapinen, s. 148)	Pelko	Pelko
	“Kunpa matkassa lämpöisen tuulen toisi mukanaan ystävän.” (Ystävien aapinen, s. 43)	Yksinäisyys	Suru

Kun olimme sijoittaneet kaikki tunteet niitä vastaaviin yläkategorioihin, laskimme, kuinka monta kertaa tietty tunne aapisessa esiintyi. Tällöin saimme määrällisen tuloksen, jonka avulla pystyimme tulkitsemaan tunteiden ilmenemisen määrällistä muutosta aapisissa. Avaamme analyysistä saamiamme tuloksia seuraavassa kappaleessa.

4 TULOKSET

Tässä kappaleessa esittelemme tutkimuksemme tulokset. Aloitamme esittelemällä tulokset ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme aapinen kerrallaan edeten vanhimmasta uusimpaan. Tulososion viimeisessä kappaleessa käymme läpi toisen tutkimuskysymyksemme tuloksia.

4.1 Kultainen aapinen

Kultaisessa aapisessa käsiteltiin kaikkia muita perustunteita paitsi inhoa. Yhteensä tarinoissa tunteita tuotiin esille 52 kertaa ja niistä on tunnistettavissa 11 eri tunnetta. Ilon ja mielihyvän kategoriaan sijoitetut tunteet olivat yleisimmät tässä aapisessa.

Ilon ja mielihyvän tunteita tarinoista löytyi yhteensä 22 kohdasta ja havaitut tunteet olivat ilo sekä riemu. Ilo oli näistä huomattavasti yleisempi ja se nousi esiin aapisessa sekä suoraan nimettynä että epäsuorasti kuvailtuna. Riemu nimettiin tarinoissa suoraan.

“Hyppelemme riemuiten.” (riemu, suoraan nimetty, s. 121)

“Hip hei ja hurraa!” (ilo, epäsuorasti, s. 56)

Vihan tunnetta käsiteltiin aapisessa yhteensä 3 kertaa. Yläkategorian alle sijoitettiin viha ja ärtyneisyys, joista viha nimettiin 2 kertaa ja hermostuneisuus kerran. Viha oli sekä nimetty suoraan että kuvailtu epäsuorasti. Ärtyneisyys puolestaan nousi esiin ainoastaan epäsuorasti.

“Vihamiestä ilkeää hampaillaan monta.” (viha, suoraan nimetty, s. 101)

“Sinä olet tuhma joulupukki. Viime vuonna me saimme 20 joululahjaa. Se oli vallan liian vähän. Nyt emme saa edes sitä.” (ärtyneisyys, epäsuorasti, s. 20)

Pelko nousi esiin aapisessa yhteensä 13 kertaa. Kategorian alle on sijoitettu pelko, huolestuneisuus, kauhu sekä jännitys. Näistä ainoastaan pelkoa on

suoraan nimeämisen lisäksi kuvattu myös epäsuorasti tarinoissa. Pelko oli tämän kategorian tunteista selvästi yleisin.

“Anttia jännitti kovin.” (jännitys, suoraan nimetty, s. 135)

“Lassi parkui ja huusi.” (pelko, epäsuorasti, s.125)

Seuraavassa kategoriassa suru ilmeni yhteensä 11 tunnetta. Kategoriaan sisällytimme surun ja ikävän tunteet. Ikävää oli havaittavissa vain suoraan nimettynä, mutta surun tunteita oli sekä nimetty suoraan että käsitelty epäsuorasti.

“Oli minun ikävä äitiä.” (ikävä, suoraan nimetty, s. 151)

“Lotta itkee.” (suru, epäsuora, s. 55)

Perustunteiden viimeiseen yläkategoriaan hämmästykseen sijoitimme vain ihmeissään olon tunteen. Tämä tunne ilmeni sekä suorasti että epäsuorasti tarinoissa. Näitä tunteita ilmeni tekstissä yhteensä 3 kertaa.

“Eläimet ihmettelivät.” (ihmeissään olo, suoraan nimetty, s. 107)

“Mitä kummaa?” (ihmeissään olo, s. 85)

TAULUKKO 2. Kulmaisessa aapisessa ilmenneet tunteet

	ilo/mi elihyv ä	viha	pelko	suru	inho	hämm ästys
nimetty	Ilo: 10 Riemu: 3	Viha: 1	Pelko: 6 Huolest uneisuu s: 1 Kauhu: 2 Jännity s:1	Suru: 2 Ikävä: 1		Ihmeiss ään olo: 2

epäsuor a	Ilo: 9	Viha: 1 Ärtyn eisyys: 1	Pelko: 3	Suru: 8		Ihmeis sään olo: 1
yhteens ä	22	3	13	11		3

4.2 Aapiskukko

Aapiskukon tarinoissa nimettiin suoraan tai käsiteltiin epäsuorasti kaikkia perustunteita paitsi inhoa. Yhteensä tunteita tuotiin esille aapisessa 48 kertaa. Aapisen tarinoissa on tunnistettavissa 14 eri tunnetta. Eniten tunnistettiin ilon ja mielihyvän tunteita.

Ilon ja mielihyvän tunteita tunnistimme tarinoista 19 kappaletta. Tämän yläkategorian alle sijoitimme ilon, innostuneisuuden, turvallisuuden ja onnen tunteet. Selkeästi eniten tunnistettiin ilon tunnetta, joka oli myös ainoa tunne, jota tässä kategoriassa kuvailtiin epäsuorasti.

“Siitäkös hölmöläiset innostuivat.” (innostus, suoraan nimetty, s. 101)

“Mummoa alkaa naurattaa.” (ilo, epäsuora, s. 116)

Vihan tunnetta käsiteltiin aapisessa yhteensä 2 kertaa. Yläkategorian alle sijoitettiin viha sekä hermostuneisuus, jotka molemmat oli nimetty suoraan.

“Äiti ei ollut vihainen.” (viha, suoraan nimetty, s. 117)

“Pasi hermostui.” (hermostuneisuus, suoraan nimetty, s. 92)

Yläkategoriaan pelko tunteita tuli yhteensä 13. Kategorian alle on sijoitettu pelko, säikähdys ja huolestuneisuus, joista ainoastaan huolestuneisuutta ja pelkoa kuvailtiin myös epäsuorasti.

“Minä jo säikähdin.” (säikähdys, suoraan nimetty, s. 65)

“Mikä teillä on hätänä.” (huolestuneisuus, epäsuora, s. 160)

Seuraavana yläkategorianamme on suru, jota on tunnistettu tarinoista yhteensä 10 kertaa. Kategorian alle on sijoitettu suru, pettymys ja yksinäisyys. Näistä 2 on nimetty suoraan ja loput tulevat esille epäsuorasti. Eniten tunteista on kuvattu surua.

“Kosija oli pettynyt ja lähti linnasta allapäin.” (pettymys, suoraan nimetty, s. 175)

“Irene tiesi heti mitä hänellä ei ollut. Hänellä ei ollut leikkikaveria.” (yksinäisyys, epäsuora, s. 85)

Perustunteiden viimeiseen yläkategoriaan hämmästys sijoitimme yhteensä 4 tunnetta, joista kaikki olivat suoraan nimettyjä. Tulkitsimme 2 näistä ihmeissään olon tunteeksi ja 2 hämmästykseksi.

“Kettu ihmetteli.” (ihmeissään olo, suoraan nimetty, s. 95)

“Kosijat hämmästyivät.” (hämmästys, suoraan nimetty, s. 173)

TAULUKKO 3. Aapiskukossa ilmenneet tunteet

	ilo/mieli hyvä	viha	pelko	suru	inho	hämmäs tys
nimetty	Ilo: 6 Innostun eisuus: 5 Turvallis uus: 1 Onni: 1	Viha: 1 Hermostu neisuus: 1	Pelko: 3 Säikähdys: 5 huolestune isuus: 3	Suru: 1 Pettymys : 1		Hämmäs tys: 2 Ihmeissä än olo: 2
epäsuora	Ilo: 6		Huolestun eisuus: 1 Pelko: 1	Suru: 6 Yksinäisy ys: 2		
yhteensä	19	2	13	10		4

4.3 Hauska matka

Hauska matka –aapisessa käsiteltiin kaikkia muita perustunteita paitsi inhoa. Yhteensä tunteita tuotiin esille aapisessa 78 kertaa ja niistä on tunnistettavissa 18 eri tunnetta. Huomattavasti eniten kuvailtiin ilon ja mielihyvän tunteita.

Ilon ja mielihyvän tunteiden kategoriaan löysimme tarinoista 35 tunnetta. Nämä tunteet ovat ilo, innostuneisuus, onni, riemu, turvallisuuden tunne, helpottuneisuus ja mielihyvä, joista eniten tunnistettiin ilon tunnetta. Ilon ja mielihyvän tunteet olivat ainoat, joita oli kuvailtu myös epäsuorasti.

“Touhulit innostuivat.” (innostuneisuus, suoraan nimetty, s.172)

“Bibi, Bella ja Bom nauroivat.” (ilo, epäsuora, s. 67)

Yläkategoriaan viha sijoitimme vihan ja ärtyneisyyden tunteen, joita oli sekä nimetty suoraan että kuvailtu epäsuorasti. Yhteensä nämä tunteet mainitaan aapisessa 3 kertaa.

“Kukaan ei voi olla sille vihainen.” (viha, suoraan nimetty, 169)

“Onko se kiukkuinen?” (ärtyneisyys, epäsuora, 78)

Kategoriaan pelko kuuluu pelon, jännityksen, epätoivon ja huolestuneisuuden tunteet. Näitä tunteita tunnistettiin tarinoissa yhteensä 18 kertaa, joka on toiseksi eniten. Tunteista vain pelkoa ja jännitystä on kuvailtu myös epäsuorasti.

“Iisi on hiukan peloissaan.” (pelko, suoraan nimetty, s. 123)

“Aanan vatsassa nipistelee ja Eemun niskassa kihelmöi.” (jännitys, epäsuora, s. 136)

Seuraavana kategoriana on suru, jonka tunteita tunnistettiin yhteensä 9 kertaa. Tähän kategoriaan kuuluu surun, yksinäisyyden sekä ikävän tunteet. Suru oli ainoa tunne, jota ei nimetty tarinoissa suoraan kertaakaan. Sen sijaan yksinäisyys ja ikävä oli tarinoissa mukana vain suoraan nimettynä.

“Tulee heti ikävä.” (ikävä, suoraan nimetty, s. 154)

“Eemua alkaa harmittaa.” (suru, epäsuora, s. 133)

Hämmästyksen kategorian tunteita tuli esille aapisen tarinoissa yhteensä 12 kappaletta. Kyseiseen kategoriaan sijoitimme hämmästyksen ja ihmeissään olon tunteet, joita molempia tunnistettiin sekä suoraan nimettyinä että epäsuorasti kuvailtuina. Selkeästi eniten oli suoraan nimettyä ihmeissään olon tunnetta.

“Touhulit ihmettelevät.” (ihmeissään olo, suoraan nimetty, s. 154)

“Aana ja Eemu katsovat silmät pyöreinä vieraita.” (hämmästyks, epäsuora, 75)

TAULUKKO 4. Hauska matka –aapisessa ilmenneet tunteet

	ilo/mieli hyvä	viha	pelko	suru	inho	hämmäs tys
nimetty	Ilo: 11 Innostuneisuus: 8 Onni: 2 Riemu: 1 Turvallisuus: 1 Helpottuneisuus: 1	Viha: 1	Pelko: 8 Jännitys: 6 Epätoivo: 1 Huolestu- neisuus: 1	Yksinäis- yys: 2 Ikävä: 4		Hämmäs- tys: 1 Ihmeissä- än olo: 7
epäsuor- a	Ilo: 10 Mielihyvä: 1	Ärtynyys: 2	Pelko: 1 Jännitys: 1	Suru: 3		Hämmäs- tys: 3 Ihmeissä- än olo: 1
yhteensä	35	3	18	9		12

4.4 Pikkumetsän aapinen

Pikkumetsän aapisen tarinoista oli tunnistettavissa joko suoraan nimettynä tai epäsuorasti kuvailtuna inhoa lukuun ottamatta kaikkia perustunteita. Tunteita

nousi esiin aapisessa yhteensä 46 kertaa, joiden joukosta tunnistimme 17 eri tunnetta. Pikkumetsän aapisessa pelko yläkategoriaan sijoittui eniten tunteita.

Ilon ja mielihyvän tunteita löytyi aapisen tarinoista yhteensä 10 ja havaitut tunteet olivat ilo, riemu sekä ylpeys. Ilo oli tunteista ainoa, joka oli nimetty suoraan sekä kuvailtu epäsuorasti

“Näistä pupu ilahtuu.” (ilo, suoraan nimetty, s. 7)

“Minä olen metsänpelastaja.” (ylpeys, epäsuorasti, s. 85)

Vihan tunnetta käsiteltiin aapisen tarinoissa kahdesti ja tulkitsimme ne molemmat ärtyneisyydeksi. Ensimmäinen ärtyneisyyden tunne nousi esiin aapisen “Varis on kateellinen” –tarinassa ja toinen “Varis ja ystävä hädässä” -tarinassa. Molemmissa tarinoissa tunnetta kuvailtiin epäsuorasti.

“Niilo osaa lentää. Niin osaan minäkin. Niilo tekee pesän puuhun. Niin teen minäkin.” (ärtyneisyys, epäsuorasti, s. 67)

“Kaikki pyörivät ja hyörivät vain Niilon ympärillä. Mutta kuka auttoi Niilon kotiin? Minä! (ärtyneisyys, epäsuorasti, s. 71)

Yläkategoriaan pelko tunteita tuli yhteensä 19. Tähän kategoriaan sijoitimme pelon, jännityksen, hermostuneisuuden, hätääntyneisyyden, kauhun sekä huolestuneisuuden tunteet. Näistä eniten tarinoissa nousi esiin pelko, jota oli sekä nimetty suoraan että kuvailtu epäsuorasti. Pelon lisäksi vain huolestuneisuuden tunnetta oli kuvattu epäsuorasti ja muut tunteet oli nimetty tarinoissa suoraan.

“Ossi tuijotti kauhuissaan.” (kauhu, suoraan nimetty, s. 96)

“Kuinka sinä uskallat mennä sinne?” (pelko, epäsuorasti, s. 148)

Suru kategorian tunteita mainittiin tarinoissa yhteensä 8 kertaa ja näitä tunteita olivat suru, yksinäisyys, ikävä, pettymys sekä alemmuus. Yleisin tunne näistä oli suru, joka nousi esiin tarinoissa epäsuorasti. Yksinäisyyttä oli sekä suoraan nimettynä että epäsuorasti ja muita kategorian tunteita käsiteltiin vain kerran joko suoraan nimettynä tai epäsuorasti.

“Milloin ikävä mieleni täyttää.” (ikävä, suoraan nimetty, s. 104)

“Sen leuka alkoi väpättää ja silmiin nousi kyyneleitä.” (suru, epäsuorasti, s. 159)

Hämmästyksen tunne nousi tarinoissa esiin viisi kertaa. Tähän kategoriaan sijoitimme hämmästyksen tunteen, joka nousi aapisessa suoraan nimettynä sekä ihmeissään olon, jota löytyi sekä suoraan nimettynä että epäsuorasti kuvailtuna.

“Oli Alaskan vuoro hämmästyä.” (hämmästy, suoraan nimetty, s. 141)

“Mutta mitä ihmettä?” (ihmeissään olo, epäsuorasti, s. 41)

TAULUKKO 5. Pikkumetsän aapisessa ilmenneet tunteet

	ilo/mieli hyvä	viha	pelko	suru	inho	hämmäs tys
nimetty	Ilo: 4 Riemu: 1		Pelko: 7 Jännitys: 2 Hermostu neisuus: 1 Hätänty neisyys: 1 Kauhu: 2 Huolestu neisuus: 2	Yksinäis yys: 1 Ikävä: 1 Pettymy s: 1		Hämmäs tys: 1 Ihmeissä än olo: 2
epäsuor a	Ilo: 4 Ylpeys: 1	Ärtynyys: 2	Pelko: 4 Huolestu neisuus: 1	Suru: 4 Yksinäis yys: 1 Alemmu us: 1		Ihmeissä än olo: 2
yhteens ä	10	2	19	8		5

4.5 Ystävien aapinen

Ystävien aapisessa kuvailtiin jokaista perustunnetta. Perustunteiden jokaisessa kategoriassa paitsi inhossa tunteita oli sekä suoraan nimettynä että epäsuorasti ilmaistuna. Tunteita nousi esiin yhteensä 75 kertaa ja määrään sisältyi 20 eri tunnetta. Eniten tunteita sijoittui ilon ja mielihyvän tunteen kategoriaan.

Ilon ja mielihyvän kategoriassa olevia tunteita ilmeni tarinassa 31 kertaa. Kategoriaan sijoitimme ilon, onnen, turvallisuuden, innostuneisuuden ja tyytyväisyyden tunteet. Selvästi eniten näistä ilmeni ilon tunnetta, jota nimettiin suoraan sekä kuvailtiin epäsuorasti.

“Kanimiini katselee minua onnellisena.” (onni, suoraan nimetty, s. 33)

“Hymy tarttuu joka suuhun.” (ilo, epäsuora, s. 154)

Yläkategoriaan viha sijoitimme vain ärtyneisyyden tunteen. Tunne ilmeni yhteensä 4 kertaa, joista 1 oli suoraan nimetty.

“Naapurin Nekkua ärsyttää.” (ärtyneisyys, suoraan nimetty, s. 34)

“Voihan pumpernikkeli!” (ärtyneisyys, epäsuora, s. 136)

Seuraavassa yläkategoriassa pelko tunteita tunnistettiin yhteensä 24 kertaa. Kategorian alle sijoitimme pelon, jännityksen, huolestuneisuuden, ahdistuksen, kauhun ja säikähdyn tunteita. Tämä kategoria sisälsi selkeästi eniten eri tunteita muihin verrattuna.

“Tuntuu jännittävältä.” (jännitys, suoraan nimetty, s. 87)

“Apua, voi apua!” (pelko, epäsuora, s. 8)

Surun tunnetta käsiteltiin tarinoissa yhteensä 12 kertaa. Tämän kategorian tunteisiin sijoitimme surun, ikävän, pettymyksen, yksinäisyyden ja alemmuuden tunteen. Selkeästi eniten ilmeni surun tunnetta, jota ei kuitenkaan nimetty tarinoissa kertaakaan.

“Ikävöin sinua.” (ikävä, suoraan nimetty, s. 91)

“Nyyhkytyksen joku kuuli.” (suru, epäsuora, s. 7)

Inhon tunnetta ilmeni tarinoissa kerran. Tarinassa inhon tunne oli nimetty suoraan.

“Se tuntuu inhottavalta.” (inho, suoraan nimetty, s. 15)

Yläkategorian hämmästys alle sijoitimme ihmeissä olon ja hämmästyksen tunteet, joita käsiteltiin suoraan nimettynä sekä epäsuorasti kuvailtuna. Kyseisiä tunteita tuotiin tarinoissa esille yhteensä 3 kertaa.

“Hän etsi ihmeissään.” (ihmeissään olo, suoraan nimetty, s. 140)

“Ystävykset ymmällään.” (hämmästys, epäsuora, s. 66)

TAULUKKO 6. Ystävien aapisessa ilmenneet tunteet

	ilo/mieli hyvä	viha	pelko	suru	inho	hämmäs tys
nimetty	Ilo: 8 Onni: 6 Turvallisuus: 3 Innostuneisuus: 3 Tyytyväisyys: 1	Ärtynisyys: 1	Pelko: 7 Jännitys: 9 Huolestu- neisuus: 1 Ahdistus: 1 Kauhu: 1 Säikähdys: 1	Ikävä: 2 Yksinäisyys: 1 Pettymys: 1	Inho: 1	Ihmeissä än olo: 1
epäsuor a	Ilo: 10	Ärtynisyys: 3	Pelko: 2 Jännitys: 2	Suru: 6 Alemmuus: 1 Yksinäisyys: 1		Hämmäs- tys: 2
yhteens ä	31	4	24	12	1	3

4.6 Muutos tunteiden ilmenemisessä

Seuraavaksi kerromme tulokset toiseen tutkimuskysymykseemme, jossa halusimme selvittää, miten tunteiden ilmeneminen on muuttunut aapisissa vuosien 1980–2021 välillä.

Kultaisessa aapisessa (1980) tunteita tunnistettiin 52, Aapiskukossa (1990) 48, Hauska matka -aapisessa (2001) 78, Pikkumetsän aapisessa (2010) 46 ja Ystävien aapisessa (2021) 75. Tästä voidaan huomata, että eniten tunteita ilmeni Ystävien aapisessa, joka on samalla aineistomme uusin aapinen. Kokonaismäärässä voidaan huomata selkeä kasvu vanhimman ja uusimman aapisen välillä. Kasvu ei kuitenkaan ole suoraviivaista, sillä vähiten tunteita ilmenee 2010 julkaistussa Pikkumetsän aapisessa. Lisäksi Kultaisessa aapisessa (1980) ilmaistaan kokonaismäärältään enemmän tunteita kuin Aapiskukossa (1990).

Kokonaismäärien lisäksi tutkimme, kuinka monipuolisesti eri tunteita aapisen tarinat sisältävät. Kultaisessa aapisessa (1980) ilmeni 11 eri tunnetta, Aapiskukossa (1990) 14, Hauska matka -aapisessa (2001) 18, Pikkumetsän aapisessa (2010) 17 ja Ystävien aapisessa (2021) 20. Tunteiden esille tuomisen monipuolisuus kasvoi suoraviivaisesti lukuun ottamatta Pikkumetsän aapista, jossa eri tunteita ilmeni vähemmän kuin aiemmin julkaistussa Hauska matka -aapisessa.

Muutosta ei ollut juurikaan havaittavissa siinä, mikä tunne oli aapisissa eniten käsitelty. Ilon ja mielihyvän tunteita ilmeni lähes jokaisessa aapisessa eniten. Tässä poikkeuksena oli kuitenkin Pikkumetsän aapinen, jossa eniten tunteita ilmeni pelon kategoriassa. Myös vähiten nimetty tunne oli kaikissa aapisissa sama: inho. Inhon tunne mainittiin ainoastaan uusimmassa Ystävien aapisessa. Lisäksi tutkimustuloksista voidaan huomata, että jokaisessa aapisessa tunteita on käsitelty enemmän suoraan nimettynä kuin epäsuorasti kuvailtuna.

TAULUKKO 7. Tunteiden jakaantuminen suoraan nimettyihin ja epäsuorasti kuvailtuihin

	Kultainen aapinen	Aapiskukko	Hauska matka	Pikkumetsän aapinen	Ystävien aapinen
nimetty	29	32	55	26	48
epäsuora	23	16	23	20	27
yhteensä	52	48	78	46	75

5 POHDINTA

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena oli selvittää, mitä perustunteita aapisissa ilmenee suoraan nimettynä ja epäsuorasti ilmaistuna. Lisäksi halusimme selvittää, onko eri aikakausina julkaistuissa aapisissa eroa tunteiden ilmaisun määrässä ja laadussa. Tässä luvussa kerromme tutkimustuloksiin liittyvistä johtopäätöksistä ja pohdinnasta. Lopuksi tarkastelemme tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

5.1. Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että kaikkia perustunteita ilmaistaan jokaisessa aapisessa. Tästä kuitenkin poikkeuksena inho, joka nousi esiin vain kerran Ystävien aapisessa (2021). Lisäksi voidaan todeta, että osa perustunteista on huomattavasti enemmän esillä aapisten sisällöissä kuin toiset. Ilon ja mielihyvän sekä pelon tunteet olivat poikkeuksetta eniten käsitellyt tunteet aapisissa. Tiettyjen tunteiden korostaminen ja toisten sivuuttaminen voi kertoa siitä, mitkä tunteet nähdään yhteiskunnassa sallittuina ja mitä halutaan korostaa. Puolimatka (2004) toteaa, että merkitys, joka tunteille annetaan, muokkaa tunnekokemusta joko vahvistaen tai heikentäen sitä. Tällöin yksittäisten tunteiden sivuuttaminen voi johtaa siihen, että ihminen kokee tietyt tunteet huonommiksi tai epäsoviviksi. Tämä puolestaan voi johtaa niiden häpeämiseen ja kieltämiseen. Myös Goleman (1997) painottaa jokaisen tunteen tärkeyttä ja ainutkertaista tehtävää osana tunnejärjestelmää.

Pöyhösen ja Livingstonin (2020) mukaan lapsen on tärkeää oppia ja tiedostaa, että erilaisten tunteiden kokeminen on sallittua. Tämän tiedon valossa olisikin tärkeää, että myös aapisissa tunteita tuotaisiin esille mahdollisimman monipuolisesti. Tutkimustuloksemme kertovat, että tunteiden monipuolisuudessa on havaittavissa positiivista kasvua vanhimmasta uusimpaan aapiseen

siirryttäessä. Tulokseen on oletettavasti yhteydessä myös perusopetuksen opetussuunnitelma (Opetushallitus, 2014).

Aiemmissa perusopetuksen opetussuunnitelmissa tunnekasvatuksen teemat ovat olleet olemattomat ja vasta uusimmassa tunnetaidot on kirjattuna selkeästi tavoitteisiin. Tämän tiedon pohjalta on ymmärrettävää, että Ystävien aapisessa (2021) tunteiden käsittely on määrällisesti suurinta sekä monipuolisinta. Lisäksi aiheen ajankohtaisuus ja kasvanut näkyvyys esimerkiksi mediassa sekä opettajankoulutuksessa näkyy uusimpien aapisten tunnesisällöissä.

Lapsen tunne-elämän perustarpeisiin kuuluu taito tunnistaa tunteitaan (Puolimatka, 2004). Isokorven (2004) mukaan lapsi tarvitsee tunnetaitojen oppimisen apuna tukea sekä esimerkkejä ja hän korostaakin tarinoiden merkitystä, joista myös aapiset pitkälti koostuvat. On tärkeää, että tarinoissa nimetään tunteita suoraan sekä ilmaistaan niitä epäsuorasti kuvailtuna. Epäsuoran kuvailun avulla lapsi oppii, miltä eri tunteet tuntuvat kehossa ja miten ne näyttäytyvät ulospäin. Tämä taito auttaa lasta tunnistamaan tunteitaan ja sitä kautta nimeämään niitä. Tutkimuksen tuloksista voimme huomata, että jokaisessa aapisessa tunteita nimettiin useammin suoraan kuin epäsuorasti ilmaistuna. Osassa aapisia ero oli huomattavan suuri.

Tunteiden ilmenemisen kokonaismäärässä on havaittavissa selkeä kasvu vanhimman ja uusimman aapisen välillä. Kehitys ei kuitenkaan ollut suoraviivaista, vaan tulokset vaihtelevat kirjakohtaisesti merkittävästi. Tutkimustuloksista erottui selvästi Pikkumetsän aapinen (2010), jonka tunteiden kokonaismäärä oli aapisista pienin. Ilmaistujen tunteiden kokonaismäärät eivät kuitenkaan kerro suoraan siitä, minkälaisia mahdollisuuksia aapinen antaa tunnetaitojen kehitykselle opetustilanteessa. Siihen vaikuttaa esimerkiksi aapisen mahdolliset opettajan materiaalit, jotka voivat antaa lisämahdollisuuksia tunnekasvatukseen. Lisäksi erityisesti uusimmissa aapisissa oli sisältöä, joka ei näy tutkimustuloksissamme aineiston rajauksen vuoksi. Esimerkiksi Ystävien aapinen sisältää erillisen kappaleen, jossa käsitellään erilaisia tunteita.

Voidaan todeta, että laadukasta opetusta toteuttavan ammattilaisen tulee kiinnittää huomiota tunnekasvatukseen jatkuvasti koulun arjessa. Esimerkiksi aapisen tarinoiden sisällön hyödyntäminen vaatii opettajalta ammattitaitoa sekä

omaa kiinnostusta ja tietoisuutta. Lisäksi opettajan tulee reflektoida omia tunteita ja toimia oppilaille esimerkkinä ja tukena erilaisissa tilanteissa.

5.2. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Olemme noudattaneet tutkimuksen teossa tiedeyhteisön tunnustamaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön (HTK) mukaan tehty tutkimus on tehty rehellisesti, huolellisesti sekä tarkasti. Olemme noudattaneet näitä tiedeyhteisön toimintatapoja koko tutkimusprosessin ajan tutkimustyössä, tulosten esittämisessä sekä tutkimuksen tulosten arvioinnissa. Olemme ottaneet tutkimusta tehdessä muiden tutkijoiden työn huomioon hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisesti sekä antamalla niille kuuluva arvo. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023) Lähdekritiikki on myös hyvin olennainen osa luotettavan ja laadukkaan opinnäytetyön tekoa (Vilkka, 2021) ja olemmekin suhtautuneet kriittisesti tässä tutkimuksessa käyttämiimme lähteisiin.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös aineiston riittävyys ja kattavuus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei kuitenkaan yleisesti ole vaikutusta tutkimuksen onnistumiseen eikä sen koolle ole laadittu tarkkoja sääntöjä. (Eskola & Suoranta, 1998) Aineistomme suppeuden vuoksi tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä. Eskola ja Suoranta (1998) kuitenkin korostavat, ettei laadullisessa tutkimuksessa edes pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan tarkoituksena on saada teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimukseemme emme tarvinneet tutkimuslupaa, sillä aapiset ovat julkista materiaalia. Aineiston valitsimme satunnaisesti kriteereinämme, että jokainen aapinen edustaa eri perusopetuksen opetussuunnitelmaa ja se on saatavilla Tampereen alueen kirjastosta. Tutustuimme aapisiin ennen valintaa ainoastaan valintakriteerien puitteissa, jotta päätöksemme olisi mahdollisimman puolueeton eikä siihen vaikuttaisi omat mieltymyksemme. On kuitenkin otettava huomioon, että tulos voisi olla merkittävästikin erilainen, jos valintamme olisi kohdistunut toisiin aapisiin.

Pyrimme toteuttamaan tutkimuksen puolueettomasti, jotta tutkimustulokset antaisivat luotettavan ja todenmukaisen kuvan. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan laadullista tutkimusta tehdessä tutkijan on kuitenkin mahdotonta pitäytyä

täysin puolueettomana. Olemme parhaamme mukaan pyrkinneet aktiivisesti tiedostamaan omia asenteita kyseistä aihetta kohtaan koko tutkimusprosessin ajan. Aineiston analyysi vaiheessa emme kuitenkaan ole voineet välttyä omien tulkintojen tekemiseltä esimerkiksi epäsuorasti ilmaistujen tunteiden nimeämisessä.

5.3. Jatkotutkimusmahdollisuudet

Havaintojemme mukaan aapisten merkitystä tunnekasvatuksessa ei ole miltei ollenkaan tutkittu, joten tutkimustiedon laajentaminen olisi tarpeen. Kuten aiemmin mainitsimmekin, ei tutkimuksemme voi antaa kattavaa tulosta aapisten tunnesisällöistä aineistomme niukkuuden takia. Tämän vuoksi tutkimuskenttää voisi laajentaa esimerkiksi tutkimalla useampaa aapista, jolloin tuloksista saataisiin laajempi kuva. Lisäksi tutkimuksessamme käsittelimme tunteista ainoastaan perustunteita. Tämä rajaus jättää ulkopuolelleen vielä runsaasti tunteita, esimerkiksi sosiaaliset tunteet, joiden sisällyttäminen tutkimukseen laajentaisi tietoa aiheesta.

Kuten tämän tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä huomattiin, on opetussuunnitelmien sisällöissä tapahtunut paljon muutoksia. Koska se ohjaa perusopetusta, olisi tärkeää tutkia myös opetussuunnitelmallisia eroja ja sitä, kuinka paljon niissä ohjataan tunnekasvatukseen. Toisaalta tutkimalla vain yhden perusopetuksen opetussuunnitelman aikaisia aapisia saataisiin tietoa siitä, onko saman ajanjakson aikana julkaistujen aapisten välillä merkittäviä eroja.

Tässä tutkimuksessa rajasimme sisällönanalyysimme kattamaan vain aapisten tarinat. Olisi siis paikallaan laajentaa tutkimusta käsittelemään myös tarinoiden kuvitusta ja esimerkiksi opettajan materiaaleja. Merkittävää olisi myös kuulla opettajien omia kokemuksia aapisten tunnekasvatusmateriaaleista, jolloin tuloksia voitaisiin hyödyntää myös uusien aapisten suunnittelussa.

LÄHTEET

- Asikainen, A. & Mäkinen, S. (2015). Äiti vilkuttaa ikkunan takaa - Sukupuolijärjestyksen muuttuminen aapisten kuvituksessa 1950-luvulta nykypäivään. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201504301383>
- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. (2002). *Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka*. WSOY.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Goleman, D. (1997). *Tunneäly: lahjakkuuden koko kuva*. Otava.
- Harju, K. (2016). Miten tunnekasvatusta toteutetaan suomalaisessa perusopetuksessa. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201608252662>
- Huotilainen, M. & Saarikivi, K. (2018). *Aivot työssä*. Otava.
- Isokorpi, T. (2004). *Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen*. PS-kustannus.
- Jarvis, P. (2017). Erilaisuuden kohtaaminen aapiskuvituksen kertomana. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201712181405>
- Kallinen, T. & Kinnunen, T. (2024). Etnografia. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 21.3.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>
- Karasma, K. (2014). *Aapisesta ylioppilaskokeeseen: äidinkielen opetuksen historia*. Äidinkielen opetustieteen seura.
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. (2004) *Koulu kasvuyhteisönä: kohti uutta toimintakulttuuria*. PS-kustannus.

- Muhonen, P. & Parviainen, R. (2018). Tunnekasvatus alakoulun luokkatilanteissa. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201805291810>
- Niemonen, M. (2006). “Ystävyys on kallein aarre, se ei katoa milloinkaan.” Tutkimus 2000-luvun aapisten kertomusten moraalisisistä sisällöistä. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15637>
- Nummenmaa, L. (2010). *Tunteiden psykologia*. Tammi.
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (n.d.) Perusopetuksen opetussuunnitelman ydinasiat. Verkkosivu. Viitattu 22.3.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-ydinasiat>
- Palmu, T. (1992). Nimetön hiiri ja Simo siili: aapisten sukupuoli-ideologia. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.), *Letit liehumaan: Tyttökulttuuri murroksessa* (s. 301—313). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Puolimatka, T. (2004). *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Uusi tie.
- Pöyhönen, J & Livingston, H. (2019—2024) *Fanni-kirjasarja*. Kumma-kustannus
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2020). *Tunnetaitojen käsikirja*. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Soini, T., Pyhältö, K. & Pietarinen, J. (2013). Horisontaaliset ja vertikaaliset siirtymät päiväkodin ja koulun rajapinnalla. Teoksessa K. Karila, L. Lipponen & K. Pyhältö (toim.) *Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatukseen, esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla*. (s. 6—16) Opetushallitus ja tekijät. Raportit ja selvitykset 2013:17 https://www.researchgate.net/publication/277137746_Kasvatusinstituutiot_kohtaavat_Joustava_esi-ja_alkuopetus_opettajien_yhteisen_oppimisen_haasteena#page=6
- Sarajärvi A. & Tuomi, J. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. Opettajan aineisto kirjaan *Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarina kuvin ja sanoin* -

harjoituskirja. (5. painos, 2021). Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A.
Opetushallitus. Viitattu 9.4.2024.

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK).

Viitattu 22.3.2024. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Vilkkä, H. (2021). *Näin onnistut opinnäytetyössä*. PS-kustannus.

Vitikka, E. & Rissanen, M. (2019). Opetussuunnitelma kansallisena ja paikallisena ohjausvälineenä. Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa:*

Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia. Tampere University Press (s. 221—245). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-008-3>

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, YTHS. (n.d.) Tunnetaidot. Verkkosivu.

Viitattu 22.3.2024.

<https://www.yths.fi/terveystieto/mielenterveys/tunnetaidot/?cn-reloaded=1>

Aineisto:

Asplund, J., Kanto, A., Hartikainen, A., Ryhänen, M. & Tamminen, J. (2021).

Ystävien aapinen. 1.—4. painos. Sanoma Pro.

Haavio, M., Hinkkanen, A. & Tynni, A. (1980). *Kultainen aapinen*. 8. painos.

WSOY.

Kallioniemi, T. & Raikunen, S. (2001). *Hauska matka*. Otava.

Miettinen, M., Sauvo, T., Karppi, S., Töllinen, M., Mattila, E. & Raatikainen, T.

(1990). *Aapiskukko: pienaakkoset*. Weilin + Göös.

Wäre, M. & Sainio, A. (2010). *Pikkumetsän aapinen*. 1.—5. painos. WSOY.